

Практичне заняття. 3.

Тема. Елементи ІА групи Періодичної системи.

Мета. Розглянути електронну будову атомів хімічних елементів ІА групи, способи отримання простих речовин, типові фізичні та хімічні властивості хімічних елементів, їх оксидів, гідроксидів та солей, а також основні області використання простих речовин та їх сполук.

Вступ.

Елементи ІА групи називаються лужними металами. Важливість знань про ці елементи для хіміка зумовлена їх практичною значущістю, а також тих матеріалів, що виготовляються з їх сполук.

План.

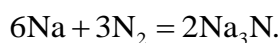
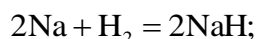
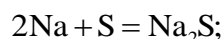
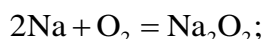
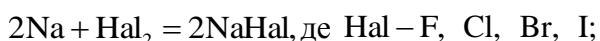
1. Загальна характеристика хімічних елементів.
2. Розповсюдженість у природі.
3. Фізичні властивості.
4. Хімічні властивості.
5. Сполуки лужних металів та їх властивості.
6. Застосування лужних металів та їх сполук.

Зміст практичного заняття.

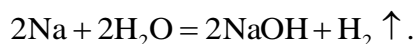
Приклади виконання завдань

Приклад 1. Складіть рівняння хімічних реакцій, які ілюструють хімічні властивості натрію.

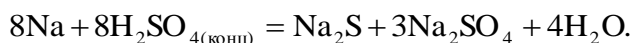
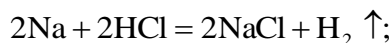
Розв'язання. Взаємодія з неметалами:

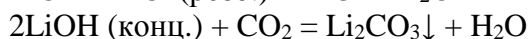
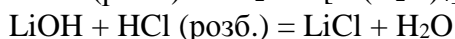
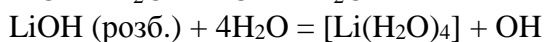
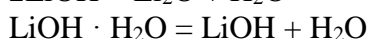
Взаємодія з водою

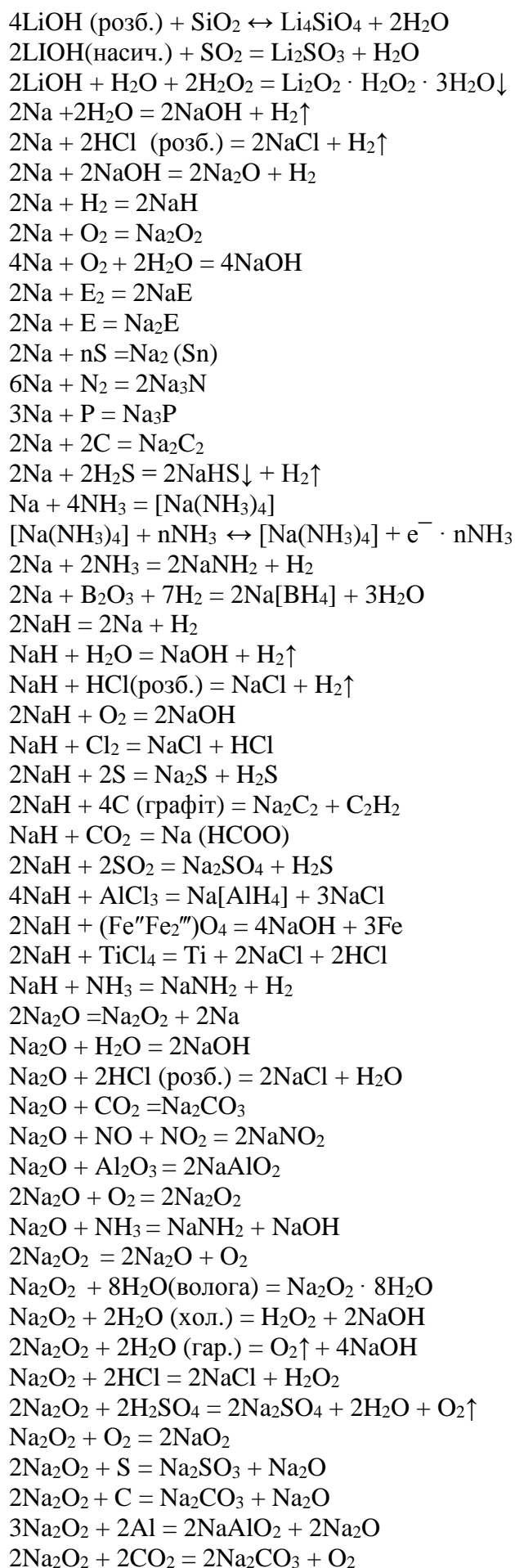

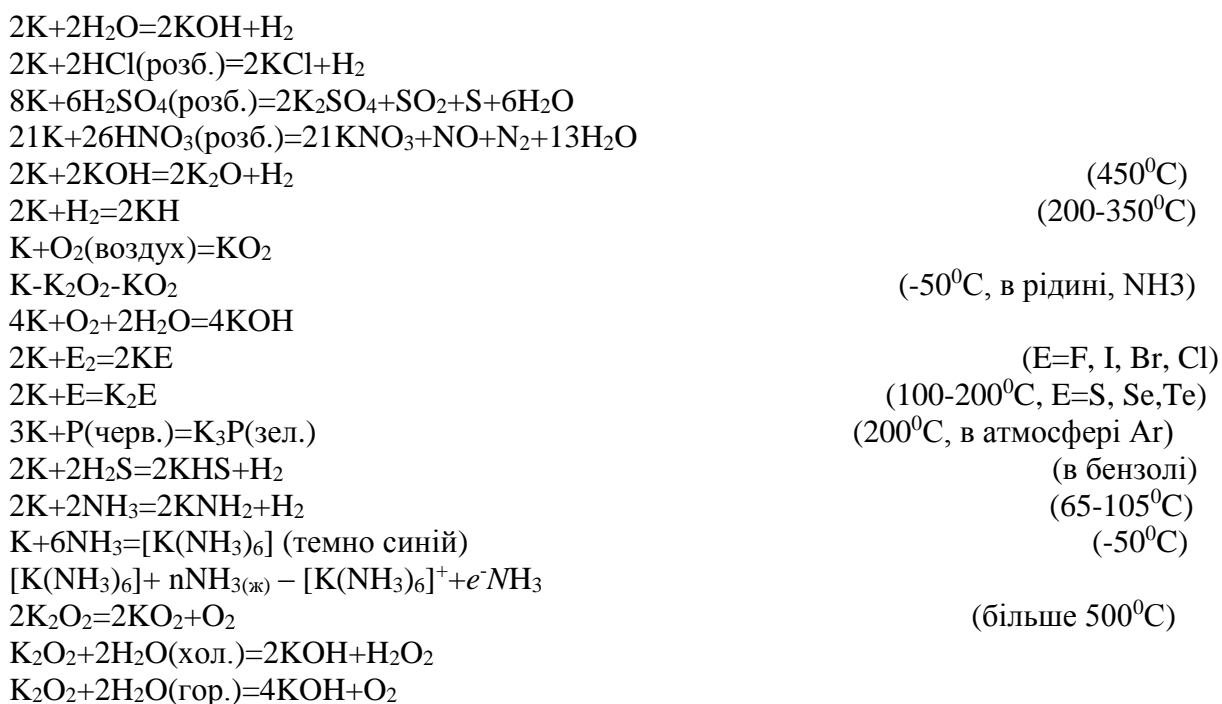
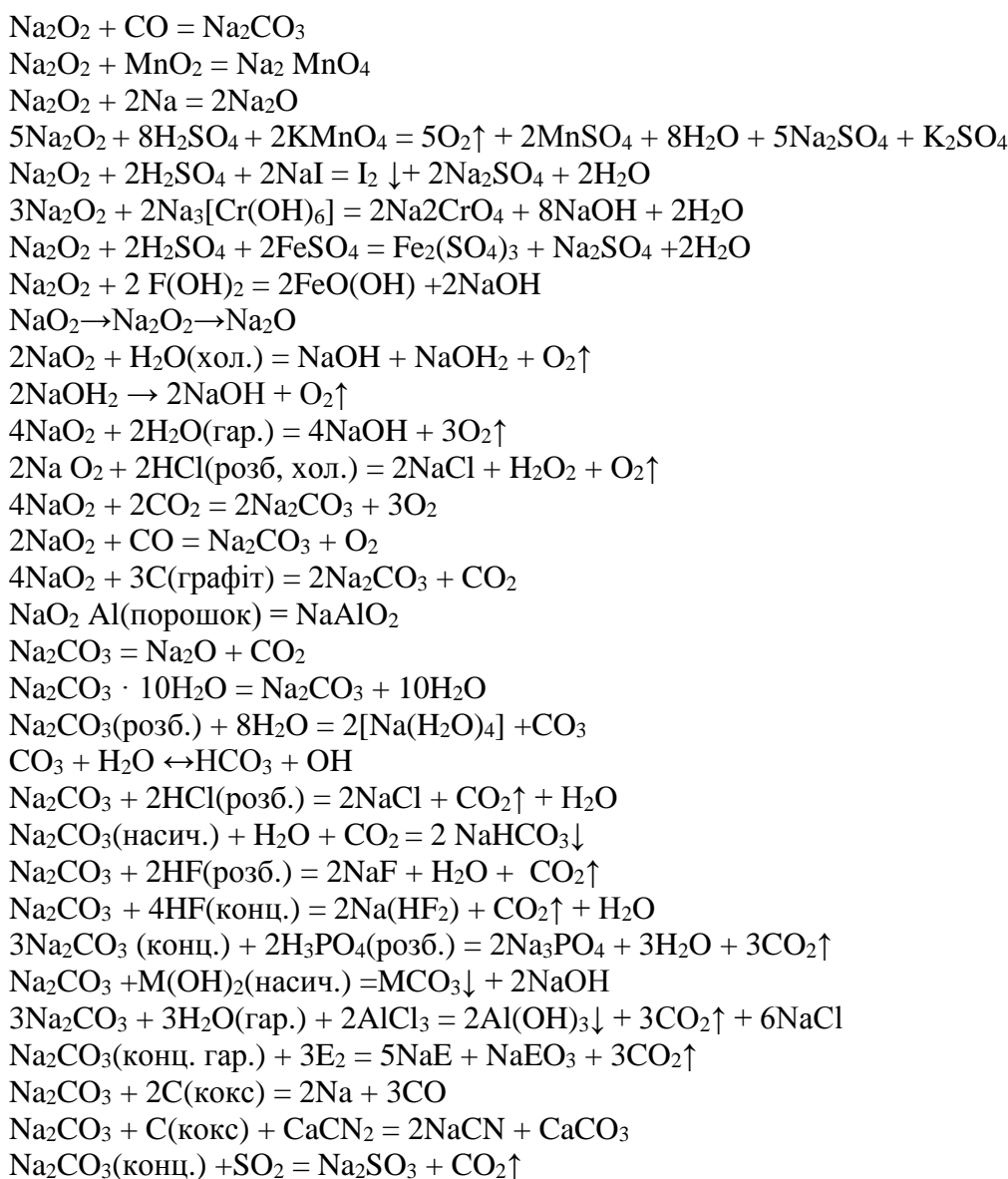
Взаємодія з кислотами

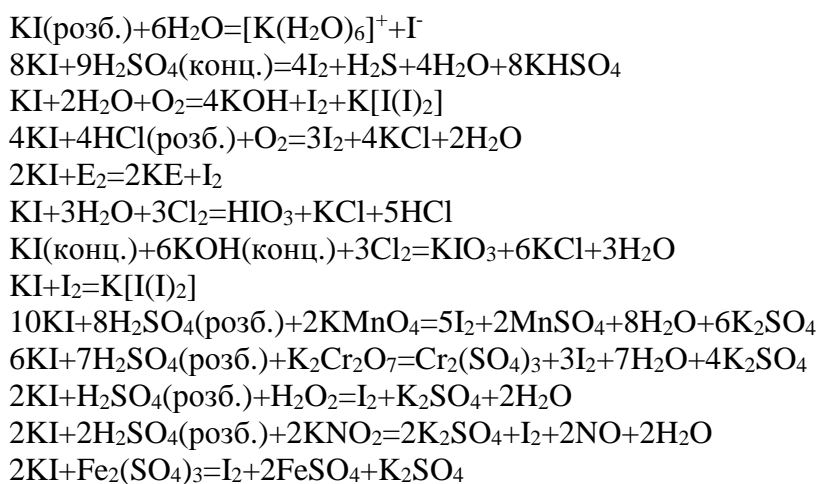
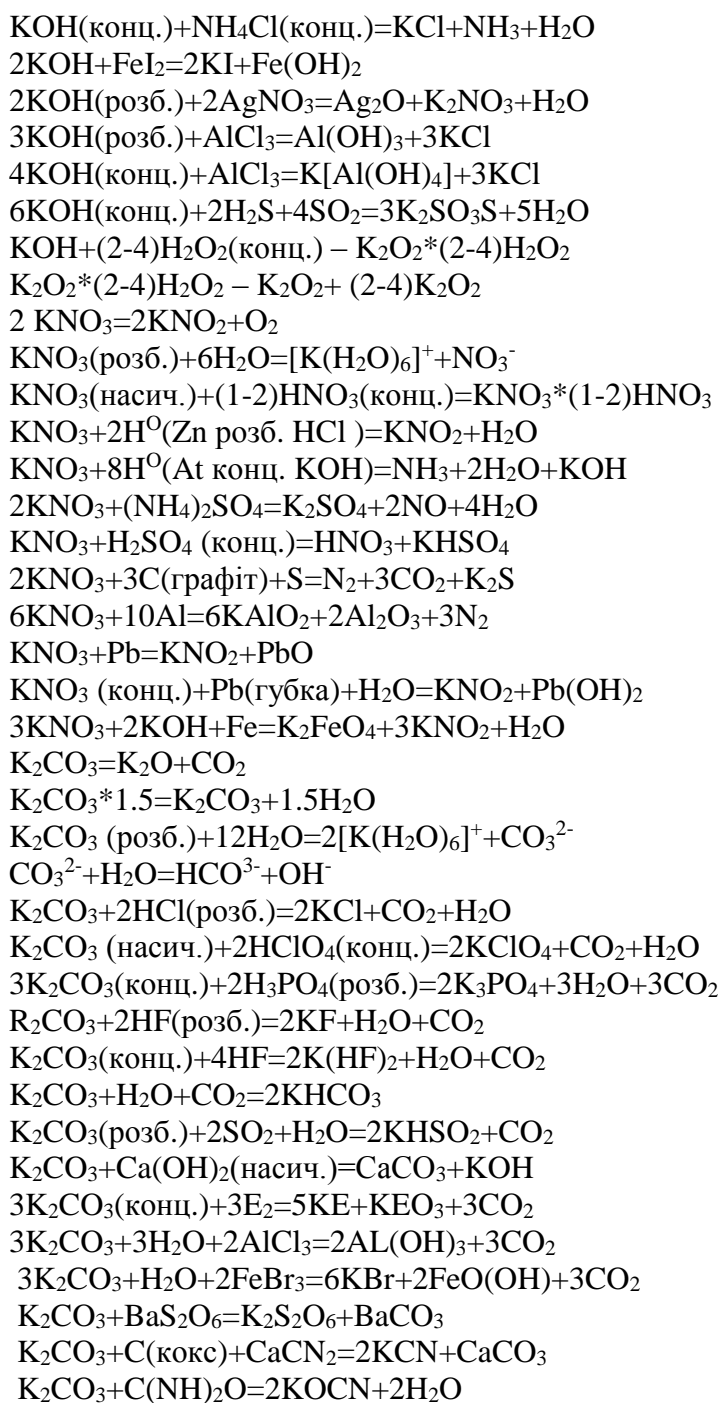
Найважливіші хімічні властивості елементів та їх сполук

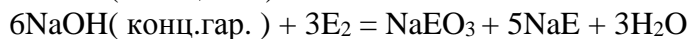
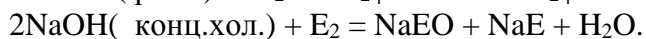
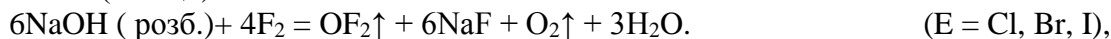
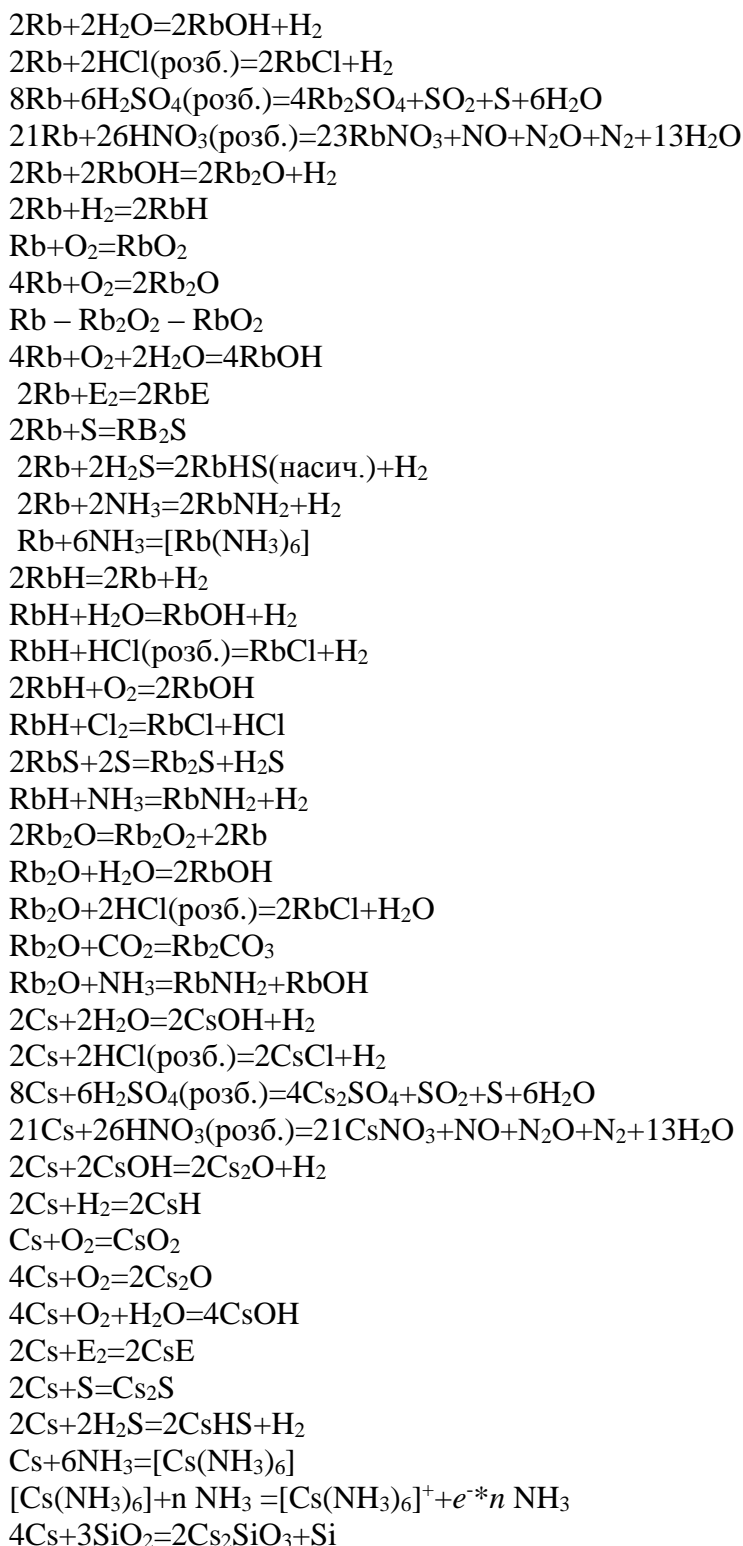
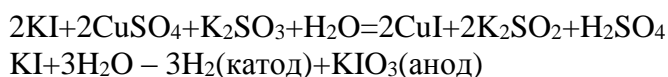

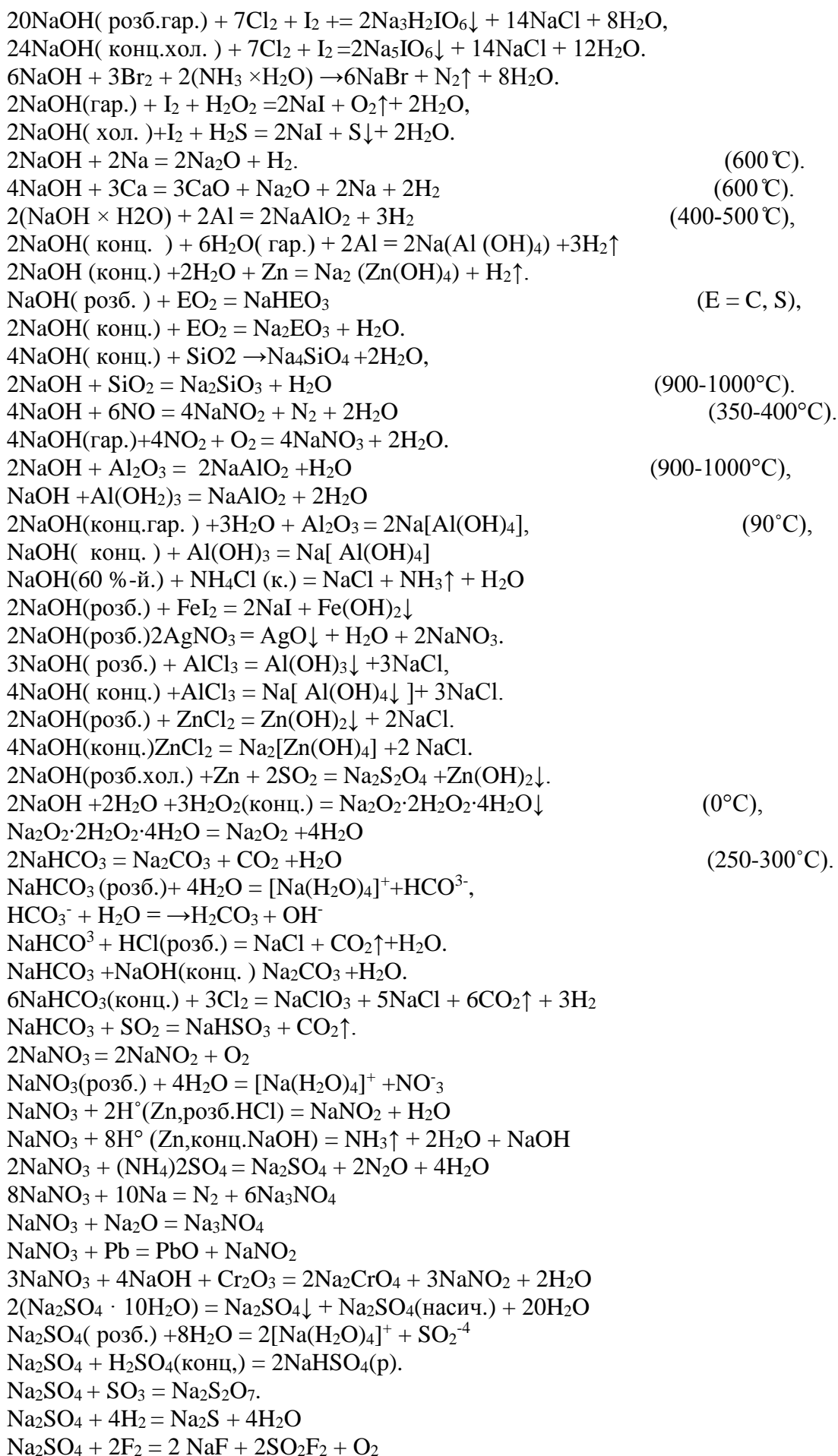

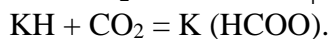
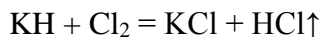
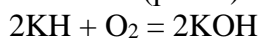
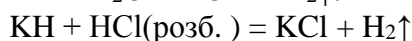
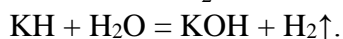
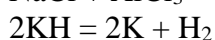
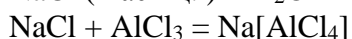
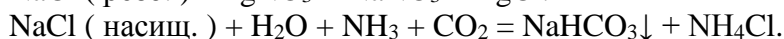
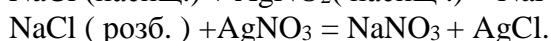
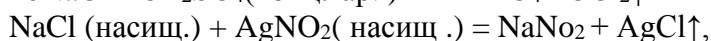
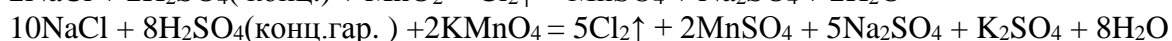
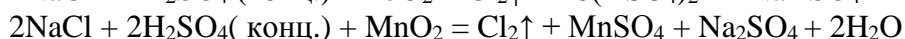
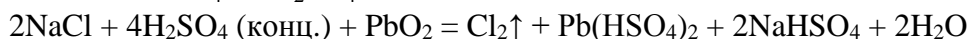
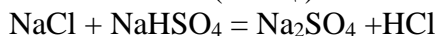
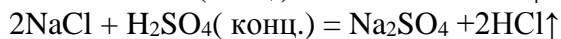
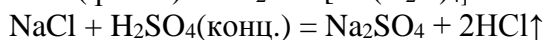
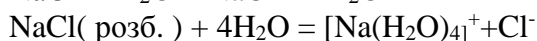
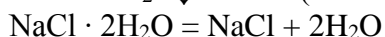
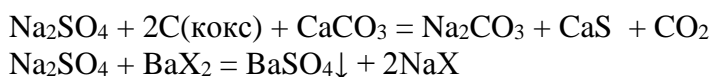

$\text{K}_2\text{O}_2 + 2\text{HCl}(\text{розбавл. хол}) = 2\text{KCl} + \text{H}_2\text{O}_2$
 $2\text{K}_2\text{O}_2 + 2\text{H}_2\text{SO}_4(\text{розбавл. гор}) = 2\text{K}_2\text{SO}_4 + 2\text{H}_2\text{O} + \text{H}_2\text{O}_2$
 $\text{K}_2\text{O}_2 + \text{O}_2(\text{воздух}) = 2\text{KO}_2$
 $2\text{K}_2\text{O}_2 + 2\text{CO}_2 = 2\text{K}_2\text{CO}_3 + \text{O}_2$
 $2\text{K}_2\text{O}_2 + \text{C}(\text{графіт}) = \text{K}_2\text{CO}_3 + \text{K}_2\text{O}$
 $2\text{K}_2\text{O}_2 + 8\text{H}_2\text{SO}_4(\text{розбавл.}) + 2\text{KMnO}_4 = \text{SO}_2 + 2\text{MnSO}_4 + 6\text{K}_2\text{SO}_4 + 8\text{H}_2\text{O}$
 $\text{KO}_2 - \text{K}_2\text{O}_2 - \text{K}_2\text{O}$
 $2\text{KO}_2 + \text{H}_2\text{O} = \text{KOH} + \text{KHO}_2 + \text{O}_2$
 $2\text{KHO}_2 - 2\text{KOH} + \text{O}_2$
 $4\text{KO}_2 + 2\text{H}_2\text{O} = 4\text{KOH} + 3\text{O}_2$
 $2\text{KO}_2 + 2\text{HCl} = 2\text{K}_2\text{O}_2 + \text{H}_2\text{O}_2 + \text{O}_2$
 $2\text{KO}_2 + \text{H}_2\text{SO}_4 = \text{K}_2\text{SO}_4 + \text{O}_3 + \text{H}_2\text{O}$
 $\text{KO}_2 + \text{O}_3 = \text{KO}_3 + \text{O}_2$
 $2\text{KO}_2 + \text{S} = \text{K}_2\text{SO}_4$
 $2\text{KO}_2 + \text{SO}_2 = \text{K}_2\text{SO}_4 + \text{O}_2$
 $4\text{KO}_2 + 3\text{C} = 2\text{K}_2\text{CO}_3 + \text{CO}_2$
 $4\text{KO}_2 + 2\text{CO}_2 = 2\text{K}_2\text{CO}_3 + 3\text{O}_2$
 $2\text{KO}_2 + 2\text{CO} = \text{K}_2\text{CO}_3 + \text{O}_2$
 $2\text{KO}_2 + 2\text{NO}_2 = 2\text{KNO}_3 + \text{O}_2$
 $\text{KO}_2 + 3\text{K} = 2\text{K}_2\text{O}$
 $2\text{KO}_2 + 2\text{NH}_3 - 2\text{KOH} + \text{N}_2 + 2\text{H}_2\text{O}$
 $2\text{KO}_3 = 2\text{KO}_2 + \text{O}_2$
 $4\text{KO}_3 + 2\text{H}_2\text{O} = 4\text{KOH} + 5\text{O}_2$
 $4\text{KO}_3 + 4\text{HCl} = 4\text{KCl} + 5\text{O}_2 + 2\text{H}_2\text{O}$
 $6\text{KO}_3 + 5\text{S} = \text{K}_2\text{SO}_4 + 2\text{K}_2\text{S}_2\text{O}_7$
 $\text{KO}_3 + \text{NH}_3 - \text{NH}_4\text{O}_3 + \text{KNH}_2$
 $\text{KOH} * 2\text{H}_2\text{O} = \text{KOH} * \text{H}_2\text{O} + \text{H}_2\text{O}$
 $\text{KOH} + 6\text{H}_2\text{O}(\text{розб.}) = [\text{K}(\text{OH})_6]^+ + \text{OH}^-$
 $\text{KOH} + \text{HCl}(\text{розб.}) = \text{KCl} + \text{H}_2\text{O}$
 $2\text{KOH} + \text{H}_2\text{SO}_4(\text{розб.}) = \text{K}_2\text{SO}_4 + 2\text{H}_2\text{O}$
 $\text{KOH} + \text{H}_2\text{SO}_4(\text{конц.}) = \text{KHSO}_4 + \text{H}_2\text{O}$
 $\text{KOH}(\text{розб.}) + \text{H}_3\text{PO}_4(\text{конц.}) = \text{KH}_2\text{PO}_4 + \text{H}_2\text{O}$
 $2\text{KOH}(\text{розб.}) + \text{H}_3\text{PO}_4(\text{розб.}) = \text{K}_2\text{HPO}_4 + 2\text{H}_2\text{O}$
 $3\text{KOH}(\text{конц.}) + \text{H}_3\text{PO}_4(\text{розб.}) = \text{K}_3\text{PO}_4 + 3\text{H}_2\text{O}$
 $6\text{KOH}(\text{розб.}) + \text{HF}(\text{розб.}) = \text{KF} + \text{H}_2\text{O}$
 $\text{KOH}(\text{конц.}) + 2\text{HF}(\text{конц.}) = \text{K}(\text{HF}_2) + \text{H}_2\text{O}$
 $\text{KOH}(\text{конц.}) + \text{HCN} = \text{KCN} + \text{H}_2\text{O}$
 $2\text{KOH}(\text{конц. хол}) + \text{E}_2 = \text{KEO} + \text{KE} + \text{H}_2\text{O}$
 $6\text{KOH}(\text{конц. гор}) + 3\text{E}_2 = \text{KEO}_3 + 5\text{KE} + 3\text{H}_2\text{O}$
 $12\text{KOH}(\text{конц. гор}) + 5\text{Cl}_2 + \text{Br}_2 = 2\text{KBrO}_3 + 10\text{KCl}$
 $4\text{KOH} + 4\text{O}_3 = 4\text{KO}_3 + \text{O}_2 + 2\text{H}_2\text{O}$
 $2\text{KOH} + 2\text{K} = 2\text{K}_2\text{O} + \text{H}_2$
 $2(\text{ROH} * 2\text{H}_2\text{O}) + 2\text{Al} = 2\text{KAlO}_2 + 3\text{H}_2 + 2\text{H}_2\text{O}$
 $2\text{KOH}(\text{конц.}) + 6\text{H}_2\text{O}(\text{гор.}) + 2\text{Al} = 2\text{K}[\text{Al}(\text{OH})_4] + 3\text{H}_2$
 $2\text{KOH}(\text{конц.}) + \text{EO}_2 = \text{KHEO}_3$
 $6\text{KOH}(\text{конц.}) + 5\text{SiO}_2 = \text{K}_4\text{SiO}_4 + \text{K}_2\text{Si}_4\text{O}_9 + 3\text{H}_2\text{O}$
 $4\text{KOH} + 6\text{NO} = 4\text{KNO}_2 + \text{N}_2 + 2\text{H}_2\text{O}$
 $2\text{KOH}(\text{розб.}) + 2\text{NO}_2 = \text{KNO}_2 + \text{KNO}_3 + \text{H}_2\text{O}$
 $2\text{KOH}(\text{хол.}) + \text{NO} + \text{NO}_2 = 2\text{KNO}_2 + \text{H}_2\text{O}$
 $4\text{KOH}(\text{гор.}) + 4\text{NO}_2 + \text{O}_2 = 4\text{KNO}_3 + 2\text{H}_2\text{O}$
 $2\text{KOH} + \text{Al}_2\text{O}_3 = 2\text{KAlO}_2 + \text{H}_2\text{O}$
 $\text{KOH} + \text{Al}(\text{OH})_3 = \text{K}[\text{Al}(\text{OH})_4]$

Література.

1. Ахметов Н.С. Общая и неорганическая химия. Учеб. для вузов. – 4-е изд., испр. – Москва: Высш. шк., Изд. центр «Академия», 2001. – 743 с., ил.
2. Березан О.В. Збірник задач з хімії. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – 320 с.
3. Неділько С.А., Попель П.П. Загальна й неорганічна хімія: задачі та вправи. Навч. посібник. – К.: Либідь, 2001. – 400 с.
4. Лидин Р.А. и др. Химические свойства неорганических веществ: Учеб. пособие для вузов. 3-е изд., испр. / Р.А.Лидин, В.А.Молочко, Л.Л.Андреева; Под ред. Р.А.Лидина. – М.: Химия, 2000. – 480 с.: ил. ISBN -724-1163-0
5. Кириченко В.І. Загальна хімія: Навчальний посібник. [для студ. інженер.–техн. спец. вищ. навч. закл.] / Віктор Іванович Кириченко; [Мін-во освіти і науки України; гриф: лист №14/18.2–1285 від 03.06.2005]. – Київ: Вища шк., 2005. –639с.: іл., 83 рис., 80 табл. – Інформаційне середовище: на поч. розд. – Контрол. запитання: після розд. – Структурно-логічні схеми: після розд. – Бібліогр.: с. 635 (22 назви). – ISBN 966-642-182-8.
6. Михалічко Б.М. Курс загальної хімії. Теоретичні основи: Навчальний посібник / Михалічко Борис Миронович; [Мін-во освіти і науки України; гриф: лист № 1.4/18-Г-1180 від 22.11.2006]. – Київ: Знання, 2009. – 548 с. - Бібліогр.: с. 511 (21 назва). – Предм. покажч.: с. 543–548. – ISBN 978-966-346-712-2.
7. Неорганическая химия: В 3 т. /Под редакцией Ю.Д.Третьякова. Т.1: Физико-химические основы неорганической химии: Учебник для студ. высш. учеб. заведений /М.Е.Тамм, Ю.Д.Третьяков; - М.: Издательский центр «Академия», 2004.-240 с. ISBN 5-7695-1446-9.
8. Неорганическая химия: В 3 т. /Под редакцией Ю.Д.Третьякова. Т.2: Химия непереходных элементов: Учебник для студ. высш. учеб. заведений /А.А.Дроздов, В.П.Зломанов, Г.Н.Мазо, Ф.М.Спиридонов. – М.: Издательский центр «Академия», 2004.-368 с. ISBN 5-7695-1436-9.

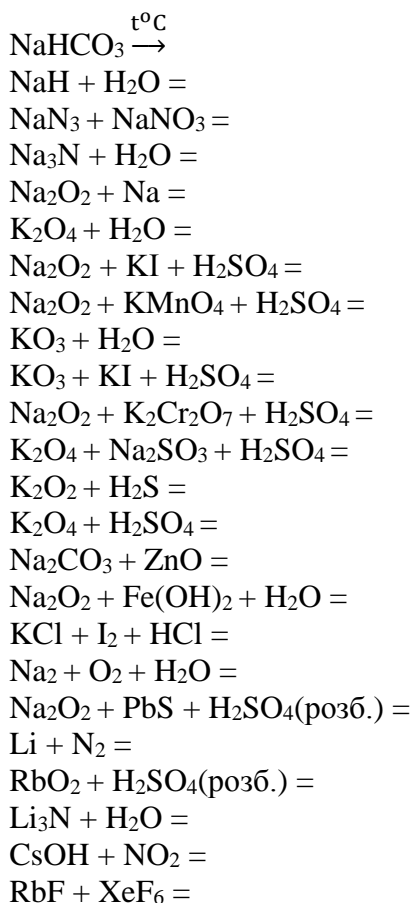

9. Неорганическая химия: В 3 т. /Под редакцией Ю.Д.Третьякова. Т.3: Химия переходных элементов. Кн.1 : Учебник для студ. высш. учеб. заведений /А.А.Дроздов, В.П.Зломанов, Г.Н.Мазо, Ф.М.Спиридонов. – М.: Издательский центр «Академия», 2007.-352 с. ISBN 5-7695-2532-0.
10. Неорганическая химия: В 3 т. /Под редакцией Ю.Д.Третьякова. Т.3: Химия переходных элементов. Кн.2 : Учебник для студ. высш. учеб. заведений /А.А.Дроздов, В.П.Зломанов, Г.Н.Мазо, Ф.М.Спиридонов. – М.: Издательский центр «Академия», 2007.-400 с. ISBN 5-7695-2533-9.
11. Загальна та неорганічна хімія у двох частинах: Підручник. Частина II [для студ. вищ. навч. закл.] / О.М. Степаненко, Л.Г. Рейтер, В.М. Ледовських, С.В. Іванов; [Мін-во освіти і науки України; гриф: лист № 212 від 03.06.1999]. – Київ: Пед. преса, 2000. – 784с.: іл., 125 рис., 63 табл. – Бібліогр.: с. 771 (28 назв). – Імен. покажч.: с.772–773. – Предметн. покажч.: с.774–783. – ISBN 955-7320-13-8.
12. Романова Н.В. Загальна та неорганічна хімія: Підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / Неоніла Володимирівна Романова; [Мін-во освіти і науки України; гриф: лист №13710594 від 30.06.1995]. – Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 480с.: 54 рис., 30 табл. – Бібліогр.: с. 465 (25 назв). – Імен. покажч.: с. 466–467. – Предм. покажч.: с. 468–477. – ISBN 966-569-106-6.
13. Угай Я.А. Общая и неорганическая химия. – Москва: Высш. шк., 1997. – 527 с.
14. Самостійна робота студентів при вивченні хімії: навч. посіб. / Ю.В. Ліцман, Л.І. Марченко, С.Ю. Лебедєв.– Суми: Сумський державний університет, 2011. – 349 с. ISBN 978-966-657-338-7.
15. Методичні вказівки до практичних робіт з загальної хімії (для студентів усіх спеціальностей) (Уклад.: Т.М.Волох, Н.М.Максименко, В.В.Приседський, Л.І.Рубльова, С.Г.Шейко; Під ред. В.В.Приседського. – Донецьк: ДонНТУ, 2005. – 183 с.
16. Буря О.І., Повхан М.Ф., Чигвінцева О.П., Антрапцева Н.М. Загальна хімія: Навчальний посібник. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2002. – 306 с.

Запитання для самоперевірки.

1. Яка електронна конфігурація атомів елементів 1 групи? Як змінює першу потенціали іонізації в ряду Li - Na - K - Rb - Cs? Які ступені окислення виявляють ці елементи?
2. Як в ряду Li - Na - K - Rb - Cs змінюються атомний та іонний радіуси?
3. Як в ряду Li - Na - K - Rb - Cs змінюється радіус гідратованого іона? Намалюйте залежність стандартного електродного потенціалу від порядкового номера елемента у водному розчині.
4. У вигляді яких сполук лужні метали зустрічаються в природі? Наведіть основні реакції, що протікають в процесі отримання металічного Na (Li)? Як на практиці отримують K і важчі метали?
5. Сполуки якого складу утворюються при згорянні лужних металів на повітрі або в кисні? Від чого залежить їх склад? З яких структурних одиниць побудовані ці сполуки?
6. Як змінюється стійкість аквакомплексів і комплексів з полідентатними лігандами в ряду Li - Na - K - Rb - Cs?
7. Вкажіть положення лужних елементів в періодичній системі елементів, будова і розмір їх атомів і ступені окислення, які вони проявляють. Як змінюються: а) енергія іонізації атомів; б) відновні властивості простих речовин із зростанням порядкового номера елемента? Підтвердіть Вашу відповідь прикладами.
8. Порівняйте хімічну активність лужних металів на прикладі їх взаємодії: а) з киснем повітря, б) з водою. Порівняйте взаємодію з водою натрію і амальгами натрію (умовного складу NaHg₂).

9. Чому в окисно-відновних реакціях, що протікають в водному розчині, відновна здатність літію вище, ніж у натрію і калію? Відповідь підтвердіть довідковими даними.
10. Чому лужні метали зберігають під шаром гасу або вазелінового масла? Чи можна зберігати лужні метали під шаром: а) ацетону, б) етанолу, в) тетрахлориду вуглецю? Поясніть відповідь рівняннями реакцій.
11. Які кисневі сполуки утворюються при горінні лужних металів на повітрі? Який з лужних металів при згорянні на повітрі утворює не тільки оксид, але і нітрид?
12. Який характер (кислотний, основний, амфотерний) мають кисневі сполуки лужних металів?
13. Як зміниться значення концентрації катіонів літію в розчині над осадом фториду літію при додатковому введенні надлишку фторид-іонів?
14. Як змінюється розчинність карбонату літію з ростом температури? Підтвердіть Ваші висновки довідковими даними.
15. Зіставте поширеність елементів ІА-групи в природі. У вигляді яких сполук в основному вони зустрічаються?
16. У чому полягають особливості хімії літію в порівнянні з властивостями інших металів ІА групи таблиці хімічних елементів?
17. На чому ґрунтуються способи одержання лужних металів у промисловості?
18. Які кисневі сполуки утворюють лужні метали при горінні на повітрі? Як отримують нормальні оксиди натрію, калію, рубідію і цезію?
19. Літій реагує з сухим азотом тільки при нагріванні, проте в присутності вологи реакція протікає при кімнатній температурі. Запропонуйте можливий варіант участі води в цьому процесі.
20. Як можна отримати нітрид лужних металів?
21. Чому при сильному прожарюванні сухих кристалів кухонної солі вони з хрускотом розсипаються?
22. Відомо, що лужні метали мають здатність розчинятися у рідкому аміаку з утворенням синіх розчинів, що володіють достатньо високою електропровідністю (рідкий аміак - діелектрик). Поясніть це явище.
23. Як за допомогою енергетичної діаграми утворення хімічного зв'язку в рамках методу МО можна пояснити той факт, що значення енергії іонізації першого порядку для атома натрію або калію вище, ніж для двоатомних молекули Na_2 або K_2 ?
24. На чому заснований промисловий спосіб отримання гідроксидів лужних металів?
25. Гідрокарбонати натрію або калію використовують в сухих вогнегасниках. Чим це зумовлено? Наведіть рівняння реакцій, які лежать в основі протипожежної дії цих речовин.
26. Зіставте температури плавлення і термічну стійкість солей оксигенвмісних кислот для літію і лужних металів. Які загальні висновки при цьому можна зробити?
27. Який з елементів ІА-групи є кращим комплексоутворювачем і чому?
28. Яку роль відіграють йони Калію і Натрію у фізіологічних і біологічних процесах?
29. Підтвердіть відповідними рівняннями реакцій, що лужні метали є найактивнішими.
30. Які продукти гідролізу пероксиду натрію належать до надзвичайно нестійких?
31. Назвіть і охарактеризуйте методи промислового добування їдкого натру та їдкого калі.
32. Допишіть рівняння хімічних реакцій:
 $\text{Li} + \text{C} =$
 $\text{KOH} + \text{O}_3 =$
 $\text{Na} + \text{O}_2 =$
 $\text{Na}_2\text{O}_2 + \text{CO}_2 =$
 $\text{Na}_2\text{O}_4 + \text{CO}_2 =$
 $\text{K} + \text{C}_2\text{H}_2 =$

33. Визначте масу калію, яку необхідно використати для приготування 200 г розчину калій гідроксиду з масовою часткою лугу 10%.(Відповідь: 13,9 г)
34. До складу сполуки входять Натрій, Силіцій та Оксиген, маси яких відносяться як 23:14:24. Визначте формулу сполуки. (Відповідь: Na_2SiO_3)
35. З 50 кг натрій хлориду одержали 17,8 кг натрію. Визначте вихід металу. (Відповідь: 90,5%)
36. Скільки Калію (%) в розрахунку на K_2O міститься в сильвініті, масова частка KCl в якому становить 30%?(Відповідь: 19%)
37. Натрій масою 2,30 г розчинили у 20,0 мл води. Визначте масову частку (%) лугу в одержаному розчині. (Відповідь: 18,0%)
38. Яку масу металічного калію помістили у воду об'ємом 160 мл, якщо одержали розчин лугу з масовою часткою речовини 15%?(Відповідь: 18,6 г)
39. Калій масою 17,55 г помістили в розчин, одержаний при розчиненні 18,8 г калій оксиду у воді об'ємом 300 мл. Визначте масову частку речовини в одержаному розчині (%).(Відповідь: 14,2%)
40. Яку масу натрію потрібно розчинити в 500 см^3 води для добування лугу, необхідного для переведення 9,8 г ортофосфатної кислоти в натрій іідрогенфосфат? Визначте масову частку лугу (%) в розчині після розчинення натрію у воді. (Відповідь: 4,6 г; 1,6%)
41. Яку масу металічного натрію потрібно розчинити у воді об'ємом 300 мл, щоб одержати розчин лугу з масовою часткою речовини 4%? Яка маса одержаного розчину витратиться на осадження з розчину алюміній хлориду 7,8 г алюміній гідроксиду? (Відповідь: 7,1 г; 300 г)
42. Сплав натрію та калію масою 0,15 г розчинили у воді. При цьому одержали 300 мл розчину із вмістом гідроксид-йонів $1,82 \cdot 10^{-2}$ моль/л. Визначте масові частки металів (%) у вихідному сплаві. (Відповідь: 60,3% Na, 39,7% K)
43. В якій масі натрій сульфїду міститься стільки ж Натрію, скільки його є в натрій фосфаті кількістю речовини 3 моль? (Відповідь: 351 г)